

Tolstoj als pedagoog

CAHIER

3c

Tolstojs experimenten
met netjes schrijven,
oefeningen in grammatica en
schrijven van opstellen

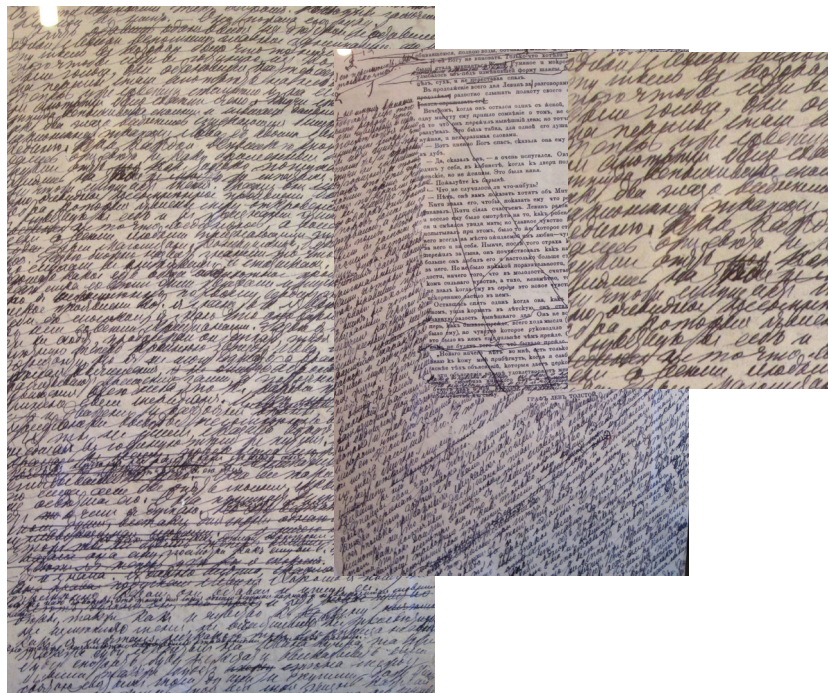
**Tolstojs experimenten
met netjes schrijven,
oefeningen in grammatica
en schrijven van opstellen**

In de eerste klas schrijft iedereen zoals hij wil, de één in schuinschrift, de ander in blokletters. Niet alleen moedigen we schuinschrijven níét aan, maar als we ons zouden permitteren de leerlingen één ding te verbieden dan zou dat schuinschrift zijn, omdat het 't handschrift verpest en onleesbaar maakt. Maar schuin geschreven letters sluipen vanzelf in hun schrift. De een zal van een ouder kind één of twee letters leren, anderen nemen dit over en vaak zie je dat woorden als volgt geschreven woorden: 'oompje'. En weer een week later gebruikt iedereen schuinschrift.

Met het netjes schrijven gebeurde afgelopen zomer precies hetzelfde als met het technisch lezen. De leerlingen schreven zeer slordig en de nieuwe onderwijzer voerde het schrijven naar voorbeelden in – ook zeer rustig en aangenaam voor de onderwijzer. De leerlingen begonnen zich te vervelen en wij zagen ons gedwongen het netjes schrijven van het rooster te schrappen. We slaagden er niet in een middel te bedenken om hun handschrift te verbeteren. Maar onze hoogste klas vond zelf een oplossing. Toen deze oudste leerlingen klaar waren met het opschrijven van hun

Bijbelse geschiedenis, vroegen ze of ze hun schriften mee naar huis mochten nemen. Hun schriften zagen er beduidend uit, vol scheuren en de tekst was onleesbaar. Onze Pietje-precies, de bolleboos in rekenen R., vroeg wat velletjes papier en begon zijn dictaat over te schrijven. Dit viel bij iedereen in goede aarde. "Ik wil ook wat papier!" "En ik een schrift!" Zo kwam het netjes schrijven in de mode en tot op heden is daar geen verandering in gekomen voor de hoogste klas. Ze nemen hun schriften mee, leggen een voorbeeld van het alfabet voor zich, schrijven iedere letter keurig over, scheppen luidkeels op tegenover elkaar en binnen twee weken hebben ze enorme vorderingen gemaakt. Toen we klein waren werden we bijna allemaal gedwongen om aan tafel brood bij de maaltijd te eten. Je had er geen zin in zonder precies te weten waarom niet, terwijl je nu brood bij het eten lekker vindt. Zo moest bijna iedereen vroeger zijn pen met gestrekte vingers vasthouden, maar onze vingertjes waren nog te kort, zodat wij onze pen met kromme vingers vasthielden. Nu echter houden we onze pen met gestrekte vingers vast. Je vraagt je af waarom men ons toentertijd zo heeft gekweld, terwijl alles vanzelf goed komt, als in ons de behoefte eraan ontstaat. Zal de behoefte aan kennis en de lust om te leren niet ook vanzelf ontstaan?

In het algemeen verliep de schrijflles bij ons op de volgende manier: de leerlingen leerden gelijktijdig de vorm en de

Tolstoj's eigen handschrift. In het midden een voorbeeld hoe hij drukproeven corrigeerde.

klank van de letters, het spellen en schrijven van woorden en het begrijpen en op schrift weergeven van een gelezen tekst. Met z'n allen gingen zij voor het bord staan, trokken een krijtstreep om hun stukje af te bakenen en schreven alles op wat één van hen dicteerde. Als er te veel kinderen waren, werden kleine groepjes gevormd. Bij toerbeurt werd er gedikteerd en iedereen las wat de anderen geschreven hadden. Ze schreven in drukletters. In het begin werden de onnauwkeurigheden in de spelling en het foutief afbreken

van woorden gecorrigeerd, daarna de fout om 'o' in plaats van 'a' te schrijven enzovoort. Deze les ontstond geheel spontaan.

Elke leerling die het alfabet kan schrijven, wordt bevangen door een schrijfwoede, zodat in het begin alle deuren en buitenmuren van de school evenals van de woningen van de leerlingen volgeklad zijn met letters en woorden. Nog leuker vinden ze het om een hele zin op te schrijven zoals: "Marfoetka heeft vandaag met Olga gevochten." Om deze les goed te organiseren, hoeft een onderwijzer de kinderen alleen maar te leren om samen te werken, zoals een volwassene kinderen een spelletje leert spelen. En goed beschouwd wordt deze les al twee jaar lang op dezelfde manier gegeven en iedere keer gaat het er net zo vrolijk en levendig toe als bij een spel. (...)

In de tweede klas schrijven de kinderen opstelletjes naar een Bijbelverhaal dat hun verteld is, eerst op leien om dat dan later over te schrijven op papier. In de derde, dat is onze hoogste klas, schrijven ze op wat er maar in hun hoofd opkomt. Bovendien zitten de kleintjes 's avonds in hun eentje zinnnetjes op te schrijven die ze zelf bedacht hebben. Eentje schrijft het op, de rest zit wat met elkaar te fluisteren, let op zijn fouten en wacht alleen het einde van de zin af om hem te wijzen op zoiets als een verkeerd geplaatst voorzetsel, waarbij ze zich zelf soms net zo hard vergissen. Het foutloos schrijven en het verbeteren van fouten bij anderen vormt voor hen het toppunt van plezier. De oudsten pak-

ken elk geschrift dat hun in handen valt, oefenen zich in het verbeteren van fouten en proberen uit alle macht netjes te schrijven.

Grammatica. Maar voor lessen in grammatica en taalanalyse kunnen ze geen geduld opbrengen en beperken ze hun lessuren tot een minimum. Vaak vallen ze gewoon in slaap of blijven weg uit de lessen.

Wij hebben verschillende methodes van grammaticaonderwijs uitgetoetst, maar we moeten toegeven dat wij er niet in geslaagd zijn om van grammatica een onderhoudend vak te maken, wat wel ons uiteindelijke doel was. In de tweede en derde klas werd door de nieuwe onderwijzer een begin gemaakt met de uitleg van de afzonderlijke zinsdelen. De kinderen – aanvankelijk maar een klein aantal – vonden het een leuk spelletje, net zoals raadsels oplossen. Aan het eind van de les gaven ze elkaar, tot groot vermaak van iedereen, raadsels op in de trant van: “Waar is het gezegde?” of: “Wat zit er op de lepel en laat zijn beentjes hangen?” Maar ze benutten hun kennis helemaal niet om zelf foutloos te schrijven en als ze haar al toepasten dan eerder fout dan goed. Precies hetzelfde gebeurt met de letter ‘o’ in plaats van ‘a’¹. Je legt ze uit dat er een ‘o’ geschreven wordt, maar dat deze als ‘a’ wordt uitgesproken en als resultaat krijg je: robota of

1. In het Russisch wordt de ‘o’ in niet-beklemtoonde positie uitgesproken als ‘a’. Dus zegt men ook Barís als er Borís staat.

molina (in plaats van rabota en malina). Of je zegt dat twee gezegdes altijd door een komma worden gescheiden en zij schrijven: ik wil, zeggen ... enzovoort. En het is onmogelijk om van hen te eisen dat zij zich bij elke zin afvragen wat in deze zin het gezegde is en wat het lijdend voorwerp.

(...) Overtuigd van de gebreken van redekundige ontleding hebben wij het nog met de taalkundige ontleding geprobeerd en weer gaven we elkaar raadsels op, nu over de derde naamval, de onbepaalde wijs en het bijwoord, met als resultaat dezelfde verveling. (...)

De afgelopen tijd heb ik in de tweede klas geprobeerd een oefening te doen die ik zelf bedacht had en waarover ik zeer te spreken was, zoals alle uitvinders plegen te zijn. Het leek me een zeer bruikbare en goed doordachte oefening, totdat de praktijk me overtuigde van zijn ondeugdelijkheid. Zonder de zinsdelen van de zin te benoemen liet ik hun iets opschrijven door hen een thema op te geven zoals 'De wolven rennen'. Door middel van vragen liet ik hen dan de zin verder uitbreiden met, onder andere, gezegdes, bijvoeglijke en bijwoordelijke bepalingen: "Wanneer? Waarheen? Waar? Hoe? Wat voor wolven rennen er? Wie rent er nog meer? Rennen ze alleen of doen ze nog iets anders?"

Volgens mij moest hun zo vanzelf het verschil duidelijk worden tussen zins- en rededelen, zodat ze gewend zouden raken aan de antwoorden op de vragen die steeds een bepaalde woordsoort eisten. Dit lukte wel enigszins, maar de kinderen verveelden zich dood en vroegen zich stilletjes

af: “Waarom doen we dit?” Die vraag heb ik mezelf ook gesteld en kon er het antwoord niet op vinden.

Geen volwassene of kind wil een in hem of haar levend woord uitleveren aan het mechanisch ontleden en vervormen. Zo’n levend woord heeft een drang tot zelfbehoud. En als dit woord een gedaanteverandering moet ondergaan, dan zal het ernaar streven dat op eigen houtje te doen en overeenkomstig zijn levensvoorwaarden. Maar zodra je dit woord wilt vangen, vastklemmen in een bankschroef, bijschaven en het de versierselen wilt opplakken die je noodzakelijk acht, dan ballen de wezenlijke gedachte en betekenis die met dit woord verbonden zijn zich samen en verbergen zich, zodat in je handen slechts een leeg omhulsel overblijft. Daar mag je dan nog zo knap mee omgaan, in je lessen van hoe dat woord te gebruiken bereik je er helemaal niets mee.

Tot op heden worden in de tweede klas de lessen in syntactische en grammaticale ontleding en ook de oefening in het uitbreiden van zinnen voortgezet, maar het gaat traag en ik denk dat binnenkort de lessen vanzelf ophouden.

Buiten deze methode gebruiken wij als taal oefening, en zeker niet als grammaticale oefening, de volgende methode:

1. We geven hun de opdracht van gegeven woorden een zin te maken. We geven bijvoorbeeld de volgende woorden op: ‘Nikolaj, hout, leren’ en zij schrijven dan een zinnetje als: “Als Nikolaj geen hout gehakt had dan was hij gaan leren”,

of: “Nikolaj is een goede houthakker, ik moet het maar van hem leren”, enzovoort.

2. We laten gedichtjes horen in een bepaalde versmaat en vragen hen soortgelijke gedichtjes te maken. Er ontstaan rijmpjes zoals:

Bij het raam daar zit een oudje
in een gescheurde schapenvacht.
Op straat daar loopt een boerenvrouwtje
met een mooie eiervracht.

Vooraf de oudere leerlingen amuseren zich met deze oefening.

3. Een andere oefening heeft vooral succes in de laagste klas. Er wordt een woord opgegeven, bijvoorbeeld ‘slee’. Een van de leerlingen gaat het lokaal uit en de overigen moeten dan een paar zinnen bedenken waarin ‘slee’ voorkomt. Als degene die op de gang gestaan heeft terugkomt worden die zinnestukjes opgelezen zonder het gegeven woord. Hij moet dan dat woord zien te raden. Daarna hetzelfde met een bijvoeglijk naamwoord, een bijwoord, een voorzetsel. Enzovoorts.

Al deze oefeningetjes – het maken van zinnen aan de hand van gegeven woorden, het dichten en het raden van woorden – hebben één enkel doel: de leerling ervan overtuigen dat ieder woord zijn eigen ijzeren wetten heeft, aan bepaalde veranderingen onderhevig is en zijn uitgangen heeft, die onderling in nauwe relatie staan. Dat is een overtuiging die veel tijd neemt alvorens zich vast te zetten, maar zonder die overtuiging kun je geen grammatica geven.

Het dorp Jasnaja Poljana

De kinderen vinden al deze oefeningen leuk om te doen. Maar alle andere grammaticale oefeningen daarentegen zijn nog steeds een bron van verveling. Ondanks het feit dat grammatica het eenvoudigste is wat er bestaat, blijft het vervelend om te leren, wat op zijn zachtst gezegd merkwaardig is. Als hij grammatica maar niet uit een boekje leert dat begint met definities, dan zal ieder zesjarig kind binnen een half uur een begin maken met de verbuiging en de vervoeging en zal hij beginnen te begrijpen wat mannelijk, vrouwelijk, onzijdig, enkelvoud en meervoud, tegenwoordige en verleden tijd, onderwerp en gezegde zijn en je voelt dat hij het even goed weet als jij. (...)

Men beweert wel dat onderwijs in de grammatica als hulp-

middel kan dienen bij het correct formuleren van gedachten. Persoonlijk heb ik geen enkel bewijs gevonden voor de houdbaarheid van deze stelling. En als ik kijk naar mensen die geen grammatica kennen, maar wel foutloos schrijven en naar kandidaten in de filologie die niet foutloos schrijven, dan vind ik ook daar geen bewijs in. En ik zie niet of nauwelijks dat de leerlingen van Jasnaja Poljana hun grammaticale kennis op enigerlei wijze toepassen. Het lijkt me dat de grammatica haar eigen weg gaat, als een soort hersengymnastiek, die een zeker nut heeft, en hetzelfde geldt voor de taal – het vermogen tot lezen, schrijven en begrijpen. Geometrie en rekenen lijken op het eerste gezicht ook alleen maar een soort hersengymnastiek, maar met dit verschil dat iedere geometrische stelling of wiskundige definitie een eindeloze keten van deducties en toepassingen achter zich aansleept. Terwijl in de grammatica het veld waarop deze deducties en toepassingen aangewend kunnen worden uitermate beperkt is, zelfs al zou je het eens zijn met de mensen die grammatica zien als een toepassing van de logica op de taal. Zodra de leerlingen de taal op de een of andere manier hebben leren beheersen, houdt elke toepassing van deze regels op en valt als dode huid van hen af.

Wij kunnen nog steeds niet afstappen van het fabeltje dat grammatica, in de zin van een leer der taalwetten, onontbeerlijk is voor het correct formuleren van gedachten. Maar

ik ben ervan overtuigd dat aan de grammatica zoals wij haar kennen bij de leerlingen geen enkele behoefte bestaat en dat deze vorm van grammaticaonderwijs op een of andere manier berust op een groot historisch misverstand. (...)

Bij ons zit een leerling van een andere school, die de grammatica perfect beheerst, maar die de derde persoon enkelvoud van een werkwoord niet kan onderscheiden van de onbepaalde wijs². Fedjka daarentegen heeft geen idee van de stomme klinkers maar hij zal hiermee door het gebruik van een ezelsbruggetje nooit een fout maken.

Net als bij het onderwijs in lezen beschouwen wij bij het taalonderwijs op Jasnaja Poljana alle erkende methoden als bruikbaar voor zover deze door de leerlingen geaccepteerd worden en voor zover wij ervan op de hoogte zijn (...)

Opstellen. De hoofdmoot van ons taalonderwijs bestaat uit het opstelletjes schrijven. In de tweede en derde klas bepalen de leerlingen zelf hun thema's. Hun geliefde onderwerpen zijn de vertellingen uit het Oude Testament. Twee maanden nadat de onderwijzer een verhaal verteld heeft, schrijven ze er een opstel over. De derde klas zette zich onlangs aan het schrijven van een opstel over het Nieuwe Testament, maar met aanmerkelijk minder succes dan bij hun

2. Deze twee vormen onderscheiden zich in het Russisch doordat de derde persoon enkelvoud op een harde 't' uitgaat en de onbepaalde wijs door een 't' gevolgd door het zachte teken.

opstellen over het Oude Testament. Ze maakten zelfs meer spelfouten en begrepen er veel minder van.

Ook hebben we geëxperimenteerd met opgegeven thema's. De eersten daarvan, die ons vanzelf te binnen schoten, waren beschrijvingen van eenvoudige voorwerpen zoals: het koren, een hut, een boom, enzovoort. Maar tot onze opperste verbazing brachten deze opgaven de leerlingen bijna tot tranen en ondanks de hulp van de onderwijzer, die het thema – de beschrijving van het koren – onderverdeelde in de beschrijving van de groei van de tarwe, de oogst daarvan en het gebruik, weigerden zij resoluut om een opstel te schrijven over iets dergelijks. En als zij er al één schreven dan was het niet te lezen en maakten zij de ergste taal-, spel- en denkfouten.

Ook de op scholen zo geliefde opdracht om een beschrijving van een zwijn, pot of tafel te geven, de zogenaamde eenvoudige voorwerpen, bleek onvergelijkbaar veel gecompliceerder dan het navertellen van hele verhalen uit hun herinnering. We hebben hun daarom opgedragen over bepaalde zelf beleefde gebeurtenissen te schrijven en ze waren allemaal in hun nopjes alsof ze een cadeautje hadden gekregen.

Ook hier werd dus dezelfde fout begaan, die al eerder bij de andere vakken van ons onderwijs gemaakt was, namelijk: de onderwijzer beschouwt het eenvoudigste en meest algemene als aller-gemakkelijkst, terwijl de leerlingen het complexe en het levendige juist het simpelst vinden. Alle

leerboeken van de natuurkunde beginnen met algemene wetten, alle taalboeken met definities, geschiedenisboeken met tijdvakken en zelfs het geometrieboek begint met definities van de begrippen 'ruimte' en 'meetkundig punt'. Bijna elke onderwijzer zal, uitgaande van deze gedachte, de beschrijving van een tafel of een bank als eerste thema opgeven en hij zal niet willen inzien dat men hoog op de ladder der dialectiek moet staan, wil men een definitie van een tafel of stoel kunnen geven. Maar diezelfde leerling, die wanhopig wordt bij een opstel over een bank, zal gevoelens als liefde en haat prachtig kunnen weergeven of de ontmoeting van Jozef en zijn broers of een vechtpartij met een vriendje. De opstelonderwerpen worden bijna vanzelf beschrijvingen van hun avonturen, hun relaties met anderen en de weergave van verhalen die hen verteld zijn.

Het schrijven van opstellen wordt dan hun meest geliefde bezigheid. Zodra de oudere leerlingen buiten school papier en potlood in handen krijgen, schrijven zij niet: "Genadige Heer ..." op, dat wil zeggen een gebed, maar een zelfverzonnen verhaaltje.

In het begin bracht de onsamenvangende, onevenwichtige opbouw van de opstellen me in verwarring; ik probeerde hen aan hun verstand te brengen wat in mijn ogen essentieel voor een opstel was, maar ze begrepen mij verkeerd en het opstellen schrijven ging met rasse schreden achteruit. Voor de leerlingen was het toen alleen maar belangrijk om

Het schoolgebouw

geen fouten te maken. Maar nu gaat het weer als vanzelf en vaak bekritisieren ze elkaar als een opstel te lang is of als er teveel herhalingen in voorkomen of als de schrijver van de hak op de tak springt. Waaruit hun eisen bestaan is moeilijk te bepalen, maar deze basiseisen zijn hun wel heilig. "Veel te onsamenhangend!" roepen sommigen onder het luisteren naar het opstel van een vriendje. Sommigen willen hun opstel niet meer voorlezen als het voorafgaande opstel heel goed was; anderen rukken hun schrift uit de handen van de onderwijzer, omdat hun verhaal niet zo overkomt als bedoeld is en lezen het vervolgens zelf voor.

Het individuele in ieders karakter begint zo duidelijk naar voren te komen dat we een experiment gedaan hebben, waarbij we de leerlingen lieten raden wiens opstel werd voorgelezen, en in de derde klas raadden ze dit steeds feil-

loos. (...)Hieronder volgen twee voorbeelden van opstellen, geschreven door leerlingen uit de derde klas, zonder dat daarin verbeteringen in de spelling of van de leestekens die ze zelf hebben gezet, zijn aangebracht.

De opstellen van B. (een abominabele, maar originele leerling) gaan over zijn recent bezoek aan Tula en over toen hij een paar jaar jonger was. Vooral het laatste opstel had groot succes bij de overige leerlingen. Hij zit voor de derde winter bij ons op school en heeft daarvóór nog op een andere school gezeten.

Tula

De andere zondag ben ik weer naar Tula gereden. Toen wij aankwamen, zei Vladimir Aleksandrovitsj tegen mij en Wasjka: “ga naar de zondagsschool;” Wij gingen op weg en liepen en liepen en konden met veel moeite de school vinden, we komen aan en zien dat alle onderwijzers er zitten. En daar zag ik een onderwijzer die ons les geeft in plantkunde. Toen zei ik: “Goede morgen heren”, zeggen zij goeie dag terug. Daarna ben ik de klas ingegaan, ging naast de tafel staan en vond het zo vervelend, dat ik me niet lang bedacht en ging weer Tula in. Ik liep en liep en ik zie dat een oud vrouwtje broodjes verkoopt. Ik haal geld uit mijn zak en wanneer ik het in mijn hand heb koop ik een broodje en nadat ik het gekocht had, liep ik verder. En ik heb nog een man gezien die op een toren loopt en kijkt of het niet ergens brandt. Ik heb mijn verhaal over Tula af.

Hoe ik geleerd heb

Toen ik acht jaar was, deden ze mij bij een veehoedster in Grumij. Daar heb ik goed geleerd. Maar daarna kwam de verveling en ik begon te huilen. De vrouw pakt een stok en slaat op mij. En ik ga nog harder huilen. En na een paar dagen ben ik naar huis gereden en heb alles verteld. En ze hebben me daar weggehaald en aan Doenjka's moeder gegeven. Daar heb ik goed geleerd en ze sloegen me daar nooit en ik leerde daar het hele abc. Daarna hebben ze me aan Foka Demidovitsj gegeven. Hij heeft mij hard geslagen. Op een keer ben ik weggelopen van hem en hij beval om mij te pakken. Toen ze me te pakken hadden, brachten ze me bij hem. Hij heeft me beetgepakt, op de bank gelegd en hij pakte een roede en begon me te slaan. En ik schreeuwde zo hard als ik kon en toen hij me afgeranseld had liet hij me lezen. En zelf luistert-ie en zegt: "ach? jij hondsvot zie es hoe slecht hij leest! Wat een zwijnenjong".

De volgende twee opstellen zijn van Fedjka: de een gaat over de groei van tarwe – een verplicht thema – de ander over zijn bezoek aan Tula toen hij nog een klein kind was. Fedjka zit al drie jaar bij ons en is twaalf jaar oud.

Tarwe

Tarwe groeit uit de grond. In het begin is het tarwe groen. Maar wanneer het groter wordt, dan komen er allemaal aren uit en de oude vrouwen maaien ze. Er is nog een

soort tarwe dat op gras lijkt. Het vee vindt het heel lekker.

Dat was alles. Hij voelde aan dat het niet zo goed was en was diep bedroefd. Maar over Tula schreef hij:

Tula

Toen ik nog klein was, was ik vijf jaar oud. Toen hoorde ik dat er mensen naar een zeker Tula gingen en ik wist zelf niet wat dat Tula nu wel was. Wel, ik vroeg het vader: Vader! Naar wat voor een Tula gaat U nu, is het mooi? Mijn vader zegt: heel mooi. Daarop zeg ik: Vader! Neem me met je mee dan zal ik Tula bekijken. Vader zegt: vooruit maar, als het zondag is dan zal ik je meenemen. Ik was heel blij en begon over de bank te rennen en te springen. Na een paar dagen kwam de zondag. Ik was nog maar net op of vader spande de paarden al in op het erf, ik trok snel mijn schoenen en mijn kleren aan. Ik was nog maar net aangekleed en naar buiten gelopen of daar had mijn vader de paarden al ingespannen. Ik ging in de slee zitten en reed weg. We reden en reden en reden wel 14 werst. Ik zag een hoge kerk en riep: vadertje! kijk daar es wat een hoge kerk! Vadertje zegt: er is nog een mooiere maar kleinere kerk en ik vroeg hem: vadertje laten we daarheen rijden, ik zal dan tot God bidden. En vader reed erheen. Toen we daar kwamen, luidden ze plotseling de klokken en ik schrok en vroeg vader wat dat was en of ze op een trommel sloegen. Vader zegt: nee, de mis begint zo.

Daarna gingen we de kerk in om tot God te bidden. Toen we gebeden hadden zijn we daarna naar de markt gegaan. Wel, daar loop ik en ik struikel steeds, omdat ik om me heen loop te kijken. We kwamen bij de markt, ik zie dat ze broodjes verkopen en ik wilde er één nemen zonder te betalen. Maar vader zegt mij; je mag niets wegnemen, want dan pakken ze je muts af. Ik zeg waarom pakken ze mijn muts af en vader zegt je mag niets pakken zonder te betalen, ik zeg hem geef me dan 10 kopeken dan koop ik voor mij zelf een broodje. Vader gaf me geld en ik heb drie broodjes gekocht en opgegeten en ik zeg: vadertje wat zijn die broodjes lekker! Toen we alles hadden ingekocht, gingen we naar de paarden en gaven ze te drinken en hooi om te eten. Toen zij gegeten hadden, hebben we de paarden ingespannen en zijn naar huis gereden, ik ben de hut ingegaan en heb mijn jas uitgetrokken en ik begon iedereen te vertellen hoe ik het in Tula had gehad en hoe vader en ik tot God hadden gebeden. Daarna ben ik in slaap gevallen en in mijn droom zie ik vader weer naar huis rijden. Ik word onmiddellijk wakker en ik zie dat iedereen slaapt en ik ging weer liggen en viel in slaap.

